

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Емоційна напруженість у професійній діяльності вчителів інклюзивного
освітнього середовища

Виконала студентка групи СО-4
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Кольвах Євгенія Іванівна
Керівник: Панов М. С.
Рецензент: Походенко С. В.
Нормоконтроль _____ Ю. В. Клочкова

Запоріжжя
2020 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 68 с., 11 табл., 4 рис., 41 джерело, 2 додатки.

Об'єкт дослідження – емоційна напруженість в професійній діяльності вчителя.

Предмет дослідження – особливості емоційного вигорання особистості вчителя інклюзивного освітнього середовища.

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі проблеми емоційної напруженості в професійній діяльності вчителя інклюзивного освітнього середовища; обґрунтуванні вивчення феномену емоційного вигорання особистості вчителя інклюзивного освітнього середовища на матеріалі порівняння професійної діяльності вчителів закладу загальної середньої освіти та закладів загальної середньої освіти з інклюзивними класами; складанні й проведенні емпіричного дослідження із представленням статистично обґрунтованих результатів; розробці методичних рекомендацій щодо профілактики емоційного вигорання у професійній діяльності вчителів інклюзивного освітнього середовища.

Методи дослідження: аналіз і узагальнення наукової літератури; методи дослідження психічного стану і комунікативних властивостей особистості вчителя, включене спостереження, бесіди; методи статистичної обробки кількісних показників.

Вибірку дослідження склали 55 вчителів які працюють в Запорізькій загальноосвітній школі I-III ступенів № 30 Запорізької міської ради Запорізької області та Запорізькій загальноосвітній школі I-III ступенів № 66 Запорізької міської ради Запорізької області.

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ВЧИТЕЛЬ, ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ, ЕМОЦІЙНА НАПРУЖЕНІСТЬ, ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ.

ЗМІСТ

ВСТУП

Актуальність дослідження. У контексті сучасних реформаційних змін загальної середньої освіти України одним із важливих аспектів є інклюзія (від англ. inclusion – включення) дітей з особливими освітніми потребами у процес здобуття освіти у закладах загальної середньої освіти з інклюзивними класами. Визначальною особою, яка має гарантувати реалізацію інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти виступає педагог. Адже саме на педагога покладається найбільша відповідальність у забезпеченні якісної та спеціальної індивідуально зорієнтованої освіти учнів з особливими освітніми потребами. Зрозуміло, що така відповідальність несе з собою і певні вимоги до загальної професійної та психологічної, зокрема, психоемоційної готовності такого педагога до роботи та збереження цих можливостей в процесі його подальшої діяльності. Питання збереження емоційної стійкості педагогів інклюзивного навчання в світлі активного сучасного впровадження ідей інклюзії в українському суспільстві на сьогодні залишається відкритим, що зумовлює надзвичайну актуальність вказаної проблеми.

Різноманітні складові окресленої нами проблеми розглядалися в різних аспектах. Питанню вивчення емоційної стійкості педагогів присвячені праці С. Абдулаєвої, О. Ашихміної, Л. Даукши, Н. Кальки, Ю. Кулюткіна, Н. Перегончук, Л. Потапчук, Т. Савіної, О. Савченкова, А. Семенової, І. Сергєєвої, Г. Сухобської, В. Сухомлинського, О. Шевчишиної та багатьох інших науковців. В контексті проблеми, що вивчається, варто відмітити, що досить широко представлено розробки вітчизняних та зарубіжних науковців щодо організації роботи з учнями з особливими освітніми потребами, які мають обмежені можливості у навчанні в закладах загальної середньої освіти з інклюзивними класами (С. Альохіна, В. Бондарь, Т. Ілляшенко, О. Кутєпова, Н. Назарова, Н. Попова, Л. Савчук, Т. Сак, В. Синьов, Т. Скрипник, Н. Софій, О. Таранченко, В. Тарасун, В. Тищенко, А. Шеманов, І. Яковлева та інші). Проблеми загальної педагогічної готовності сучасного вчителя до роботи з

такими дітьми розглядаються у наукових працях І. Демченко, Л. Кандибович, О. Мартиненко, Н. Назарової, К. Платонова, Л. Прядко, Є. Тузової, Е. Фурман, І. Хафізулліної, Ю. Шуміловської та інших. Питанням забезпечення психологічної готовності педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзії приділено увагу в роботах С. Альохіної, А. Колупаєвої, М. Матвєєвої, С. Миронової, С. Сорокоумової, О. Тригук, Є. Тузової, А. Шевцова, М. Шеремет, Д. Шульженко та інших.

На сьогоднішній день феномен емоційної напруженості розглядається як комплекс чисельних емоційних факторів які носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Ситуації емоційного перенавантаження, пов'язані з високим рівнем афективної напруженості, дезорганізують педагогічну діяльність, яка належить до складних, творчих видів діяльності. Повторювання ситуацій професійних стресів приводить до виснаження нервової системи педагогів, емоційних зривів, нервово-психічних захворювань. У зв'язку з цим у своїй повсякденній праці педагог постійно стикається з необхідністю керування емоційними станами, що викликає проблему пошуку найбільш ефективних способів емоційної регуляції й саморегуляції вчителя в напружених ситуаціях професійної діяльності.

Отже, виходячи з окресленої вище проблеми професійної діяльності вчителів інклюзивного освітнього середовища, яка суттєво відрізняється в різних закладах освіти своєю навчальною змістовністю та психологічною готовністю до роботи, ми робимо спробу вивчення емоційної сфери вчителів, яка виражається рівнем їх психічної напруженості в ході професійної діяльності, що і зумовило вибір теми нашого дослідження: «Емоційна напруженість у професійній діяльності вчителів інклюзивного освітнього середовища».

Об'єктом нашого дослідження виступила емоційна напруженість в професійній діяльності вчителя.

Предмет дослідження – особливості емоційного вигорання особистості вчителя інклюзивного освітнього середовища.

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі проблеми емоційної напруженості в професійній діяльності вчителя інклюзивного освітнього середовища; обґрунтуванні вивчення феномену емоційного вигорання особистості вчителя інклюзивного освітнього середовища на матеріалі порівняння професійної діяльності вчителів закладу загальної середньої освіти та закладів загальної середньої освіти з інклюзивним навчання; складанні й проведенні емпіричного дослідження із представленням статистично обґрунтованих результатів; розробці методичних рекомендацій щодо профілактики емоційного вигорання у професійній діяльності вчителів інклюзивного освітнього середовища.

Виходячи з поставленої мети нашого дослідження нам необхідно вирішити такі завдання:

1. Провести теоретичний аналіз проблеми в психолого-педагогічній літературі з окресленої проблеми.
2. Обґрунтувати й провести емпіричне дослідження емоційного вигорання вчителів інклюзивного освітнього середовища.
3. Проінтерпретувати отримані результати проведеного дослідження за допомогою методів математичної статистики.
4. Запропонувати методичні рекомендації щодо профілактики емоційного вигорання у професійній діяльності вчителів інклюзивного освітнього середовища.

Методологічну основу нашого дослідження склали теоретичні засади вивчення психічної напруженості особистості (Г. Косицький, В. Маріщук, Н. Наєнко, В. Смірнов та ін.); особливостей і показників працездатності особистості (К. Гуревич, Н. Дмитрієва, Ю. Коженцев, М. Левітов); специфіки професійної діяльності та етики вчителя в умовах закладів загальної середньої освіти та закладів загальної середньої освіти з інклюзивними класами (І. Брецько, М. Буянов, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, Е. Стоунс та ін.); прояву психічної напруженості в професійній діяльності вчителя (Р. Грановская, Л. Захарова, Т. Колтунович, О. Овчіннікова та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань було застосовано такі методи: аналіз і узагальнення наукової літератури; методи дослідження психічного стану і комунікативних властивостей особистості вчителя інклюзивного освітнього середовища, включене спостереження, бесіди; методи статистичної обробки кількісних показників.

Практичне значення дослідження випливає з того, що виявлені відмінності у проявах емоційного вигорання вчителів різних освітніх закладів допоможуть шкільному психологу при створенні виважених психологічних стратегій і тактик для покращення емоційного стану вчителів інклюзивного освітнього середовища, які переживають психічний дискомфорт в процесі роботи. Запропоновані методичні рекомендації щодо профілактики емоційного вигорання у професійній діяльності вчителів інклюзивного освітнього середовища можуть бути використані у практичній діяльності психологічної служби закладів освіти.

База дослідження. Вибірку склали 55 вчителів які працюють в Запорізькій загальноосвітній школі I-III ступенів № 30 Запорізької міської ради Запорізької області та Запорізькій загальноосвітній школі I-III ступенів № 66 Запорізької міської ради Запорізької області.

Апробація результатів дослідження: Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 9–10 квітня 2020 р.) Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020.

Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (всього 41 найменування) та додатків. Основний зміст бакалаврської роботи викладено на 45 сторінках, загальний обсяг роботи становить 68 сторінок. Робота містить 11 таблиць та 4 рисунка.

ВИСНОВКИ

Розглядаючи проблему вивчення феномену «емоційного вигорання» в професійній діяльності вчителів інклюзивного освітнього середовища, ми вбачаємо її розгляд в контексті психічної напруженості як особливого стану людини. Стан психічної напруженості виникає при виконанні людиною продуктивної діяльності у складних умовах і надає сильного впливу на її ефективність. Характер цього впливу визначається як самою ситуацією, так й особливостями особистості, її мотивацією тощо. В цілому значення того чи іншого компонента в загальній структурі напруженості, динаміка його змінень визначається тим, яке місце він займає в будові конкретної діяльності. В процесі тих чи інших видів діяльності, різноманітних відносин, в які включена людина і події, виникають внутрішні властивості особистості, які стають її стійкими утвореннями і починають приймати участь в регуляції психічних станів і поведінки у складних умовах.

Виходячи з поняття «напруженість» як психічного стану, ми говоримо про емоційну напруженість в професійній діяльності вчителя як такий стан, що виражається у характерних особливостях переживань й поведінки та об'єктивно викликається такими труднощами, які для людини неможливо подолати.

Синдром або феномен «вигорання» проявляється як стан фізичного і психічного виснаження, викликаний емоційною перенапругою, що в свою чергу, призводить до стресу при роботі з людьми. Емоційне вигорання – це вироблений особистістю механізм психологічного захисту в формі повного або часткового виключення емоцій у відповідь на психотравмуючі впливи.

Феномен емоційного вигорання у вчителів, які працюють в різних освітніх закладах має різну тенденцію прояву: в групі А протягом навчального року вираженими виступають фази напруження (1-ий та 2-ий етап) і виснаження (3-ий етап), в групі В – фази резистенції (1-ий та 2-ий етап) і

напруження (3-ий етап). Нами прослідковано закономірність прояву емоційного вигорання у вчителів, які працюють в різних освітніх закладах: так у вчителів групи А супроводження фази напруження (1-ий та 2-ий етап) суттєво відрізняється від фази напруження у вчителів групи В (етап 3) показниками домінування нервово-психічної напруги, інтересу та психічної активації в групі А та домінуючими показниками астеничного стану в групі В. Цей момент ми пояснюємо вираженою та відмінною симптоматикою емоційного вигорання в групі А та групі В: в групі А переважають симптоми незадоволеності собою і високої тривожності, а в групі В – симптоми переживання психотравмуючих обставин та стану близького до «загнаності в клітку», які з'являються після довготривалого прояву фаз резистенції емоційного вигорання, які в групі В супроводжувались симптомами неадекватного вибіркового емоційного реагування, розширення сфери економії емоцій та редукції професійних обов'язків. Зрозуміло, що в групі А після фаз напруження (2 етапи) настає виснаження, де починають виділятися симптоми емоційної відчуженості та проявляються психосоматичні і психовегетативні порушення. Що стосується форм емоційного реагування на події оточуючого середовища, то відсутність відмінностей у зафіксованих показниках пояснюється загальною емоційною настроєністю вчителів як в групі А так і в групі В – вчителі скаржаться на їх незадоволеність умовами праці як в моральному, так і в матеріальному плані. Тому, цей момент гіпотетичного положення нам не вдалось підтвердити.

Отримані результати дозволили нам розробити методичні рекомендації з профілактики емоційного вигорання вчителів інклюзивного освітнього середовища з метою попередження і надання допомоги вчителям, які схильні до «емоційного вигорання». Представлені методичні рекомендації виступають лише першим кроком у подальшому поглибленому дослідженні проблеми емоційного вигорання вчителів в професійній діяльності.